

איזהו מקומן של זבחים?

תגובה למאמרו של הרב יובל שרלוי

א. הקדמה

הרב שרלוי, במאמרו, מעמיד את יסוד דבריו על ההסבר שהקרבנות הם "דרך הבעה עמוקה, המבקשת לנתב נפש המתפוצצת מרגשות קרבת א-לוהים - לעבודת המקדש". ועוד: "מי שמתפוצץ ברגשות אמונה וקרבת א-לוהים - מחפש את הדרך להביא אותם לידי ביטוי בכל הוויית גופו". הרב שרלוי ממשיל את הדבר ליחסים בין-אנושיים, "כאדם האוהב את אהובתו ומבקש לאן להוליך את המיית אהבתו וכיצד לממש אותה בפועל ממש".

משום כך "אנו זקוקים לקרבנות. אנו זקוקים להם כי אנו חפצים לחוש שאנו נותנים דבר מה לריבונו של עולם. אנו זקוקים להם, כיוון שהם משמשים לנו ראי למה שהיה אמור להיעשות לנו - במקום שאנו עצמנו נעלה על המזבח ונישחט לפני ריבונו של עולם - אם ככפרה על מעשינו אם כהידבקות בריבונו של עולם - הדבר נעשה על בעל חיים, ואנו צופים בכך ומתלכדים עם המעשה".

במאמר זה נבחן את הגישה המוצעת במאמרו של הרב שרלוי; נעלה את הבעיות והקשיים שמעוררת גישה זו בהבנת הקרבנות; ננסה לעמוד על שורש הבעייתיות שביסודה; ונציג במקומה גישה אחרת, שתאיר את הקרבנות באור אחר.

1 כלל אורך המאמר נתייחס לגישה שהעלה הרב שרלוי במאמרו הנידון. אולם חשוב להקדים ולומר, שאין תגובתנו מתייחסת באופן אישי למאמרו של הרב שרלוי, אלא לגישה הכללית המועלית בו, שהיא גישה נפוצה ורחבת-הקף.

מעלין בקודש א - סיוון תשנ"ט

ב. הקושיות על גישת הרב שרלו

גישתו של הרב שרלו, כפי שהוצגה לעיל, מציפה על פני השטח מספר רב של שאלות ותמיהות, המפורטות להלן:

א) גישה זו מבארת, שהקרבנות באים לענות על הצורך האנושי הבסיסי לבטא את רגשות הכיסופים העזים שיש באדם לא-לוהים. מתוך שהאדם מתמלא כולו ברגשות קרבת א-לוהים, הוא מבקש לעצמו דרך להוציא אותם החוצה, לבטא אותם בפועל, לממש אותם במעשה. כאן עומדת לרשותו מצוות הקרבנות, כדרך לביטוי רגשות חזקים אלו.² אלא שיש לשאול: האם זו באמת הדרך המתאימה ביותר לאדם לבטא את כל אותם הרגשות? לו היה הקב"ה מותיר לאדם הכוסף לבטא בדרך משלו את כיסופיו - האם גם הוא היה בוחר בדרך זו?

ניתן, אמנם, להוכיח שלפחות בראייה היסטורית התשובה היא חיובית; העובדה היא, שתרבות הקרבנות הייתה מצויה לא רק בעם ישראל - שנצטווה עליה מפי הגבורה - אלא גם בעמים אחרים, שמעצמם אימצו את האופן הזה לבטא את רגשותיהם לקרבת א-לוהים (או מה שהם כינו "אלוהים"). כך מבאר אף הרב שרלו בעצמו, כשהוא מסביר מדוע בבית ראשון הייתה העבודה הזרה כל כך נפוצה.

אולם מעבר לכך שיש לדון ולהתלבט בנכונותה של ראייה היסטורית זו,³ ראייה זו איננה נכונה, אף אין בה תשובה לנפשו של האדם המודרני, שהתרחק מאוד מאותן תרבויות פרימיטיביות, וכעת הוא מבקש דרך נאותה יותר ומתאימה לו ולאישיותו לבטא את רגשות הכיסופים שבתוכו.⁴

2 הרב שרלו מסתמך על העובדה שיצר העבודה הזרה יצא מבית קודשי הקודשים. הרעיון המרכזי בעובדה זו הוא שיצר העבודה הזרה ויצר עבודת א-לוהים כרוכים זה בזה. הרב שרלו מסיק מכאן שגם תחושת קרבת א-לוהים והצורך להקריב כרוכים זה בזה. אך אין קשר זה מוכרח. לכאורה, כוונת חז"ל במאמרם היא להראות שהרצון לעבוד את ה' - הן על פי מצוותיו והן, להבדיל, על ידי עבודה זרה - נובעים משורש אחד הטמון בשאיפותיו הפנימיות של האדם. לא נכון לטעון שדווקא צורת הביטוי הזו - של מצוות הקרבנות - היא היחידה והמתאימה ביותר לצרכיו של האדם. ודייק - גור-הארי יוצא מבית קודשי הקודשים, ולא מהחצר החיצונית, שבה נערכה עבודת הקרבנות.

3 וראה לקמן הערה 5.

4 מאותה סיבה בדיוק תקפו רבים את צורת הבנתם של טעמי המצוות לפי הרמב"ם, שייחס חלק גדול מהם למלחמה היסטורית באמונת כת הצאבה. האם רק ערך היסטורי-ארכאי

ב עומקה של השאלה הקודמת הוא, שלא ניתן לכבול את הרגש לצורת ביטוי לא-רגשית, ובייחוד כאשר מדובר ברגשות הפנימיים ביותר ובכיסופים העזים ביותר של האדם לקרבת א-לוהים.

ישנן דרכים רגשיות רבות לבטא רגשות, שממהותן הן הרבה יותר קשורות אל האדם ופורצות החוצה מאליהן. בדרכים אלו ניכר באופן ברור אופן הביטוי של התחושות הפנימיות.

לדוגמה - תחושות הקירבה שחש האדם כלפי בוראו מוצאות את דרך ביטויים בתפילה ובתחנונים; רגשות חרטה על שעבר האדם על מצוות ה' - מתממשים במצוות התשובה והוידוי; רגשות הודייה והכרת טובה לה' מתבטאים בשירה ובהלל וכו' - אופני ביטוי כאלו מספקים את צרכיו של האדם, כיוון שהם מותאמים רגשית לאישיותו ולפנימיותו.

כך גם צורות הביטוי של האהבה האנושית, שהרב שרלו מרבה להשוותן לכיסופים לקרבת א-לוהים, מותאמות רגשית, ואפילו ביולוגית, לרגשות האדם האוהב. אולי צודק הרב שרלו בטענתו, שמי שלא התנסה בחוויית האהבה עשוי לתמוה על טיבם של ביטויי האהבה האנושית; אך לעומת זאת, ניכר בעליל שמי שכן התנסה ברגשות אלו - אין כל צורך לבאר לו את אותן דרכי ההבעה של האהבה, והוא נמשך אליהן מעצמו.

האם נכון הדבר גם לגבי מצוות הקרבנות? האם גם כיום, ואפילו לעתיד לבוא, כאשר נתמלא ברגשות קרבת א-לוהים, נימשך מעצמנו דווקא לאופן הביטוי הזה של אותם הרגשות? דומה שעצם הצורך לעסוק בשאלה זו - למשל, מעל גבי דפיו של עלון זה - פורך את ההשוואה.

ג גם הרב שרלו עצמו חש בבעייתיות זו, ועל כן הוא מנסה לתת טעם והסבר מדוע נמשך האדם דווקא לצורות ביטוי מעין אלו, וכפי שצוטט בראש דברינו, הקרבנות מהווים עבורנו "ראי למה שהיה אמור להיעשות לנו - במקום שאנו עצמנו נעלה על המזבח ונישחט לפני ריבונו של עולם - אם ככפרה על מעשינו, אם כהידבקות בריבונו של עולם - הדבר נעשה על בעל חיים, ואנו צופים בכך ומתלכדים עם המעשה".

יש למצוות, והן אינן רלבנטיות יותר לשאר הדורות והתקופות!?

הסבר זה נשמע חלש ביותר; האם האופן הטבעי והפורץ של האדם 'להתפוצץ' מרגשותיו הפנימיים העזים הוא על ידי... הסתכלות מן הצד?! בעל החיים עולה בסערה השמימה, והמקריב אמור להרגיש כאילו הוא בעצמו נעקד לבורא העולם, על ידי שהוא משנן לעצמו את המשוואה - "בעל החיים עולה במקומי"?!⁵

דומה הדבר - אם נשתמש במשל שהביא הרב שרלו - לאדם אוהב, שמשתוקק לבטא את רגשי אהבתו לבת-זוגו, ולשם כך הוא מעמיד אדם אחר תחתיו, שליח, שיתקרב פיזית לאהבת-ליבו, מתוך התחושה ש'מה שהשליח עושה כאילו אני עשיתי'. האם כך מסוגל האוהב לבטא רגשות קירבה, או שמא דווקא אופן זה מותיר את אהבתו במישור האפלטוני, כתלונת הרב שרלו?

נראה שצורת ההסתכלות הזו איננה נכונה גם באופן מעשי, שכן, כידוע, רוב עבודת הקרבנות נעשית בידי הכהנים בלבד, ולרוב גם אין בעל הקרבן נוכח פיזית בכל שלבי המעשה. אם כן, אין האדם, בסערת נפשו המבקש אופן ביטוי, אמור להסתפק אפילו בכך שהוא 'צופה בכך ומתלכד עם המעשה', אלא להסתפק בעצם הידיעה התיאורטית, שבשעה זו מקריבים את קרבנו, וכעת עליו לחוש שהוא מבטא את כיסופיו לבורא עולם...⁵

5 במקום אחר במאמר כותב הרב שרלו: "כשהנפש מתפוצצת מגעגועים לא-ל חי, היא מחפשת להוביל להעלאת העולם כולו ולקרב את האדם והמציאות כולה אל בוראה". אינני בטוח אם הבנתי את כוונתו של הרב שרלו לאשורו, ומן הסתם במקומות אחרים הוא מרחיב ומבאר יותר את הדברים, אך על-פניו נדמה שההסבר שמביא כאן הרב שרלו להקרבה הוא, שהעלאתם הפיזית של בעלי החיים על מוקד המזבח היא צורת ביטוי של התקרבות והתעלות רגשית-רוחנית לריבונו של עולם. אם כך הוא מובנם של דברים - הרי שיש כאן סכנה איומה ונוראה. אם האש המיתמרת לגובה והשריפה העולה למעלה משמשות את האדם כמכשיר מעשי להעלות את עצמו למעלה - תרתי משמע - עלול האדם לבוא מכאן לידי רצון להרחיב את האופן הזה של "העלאת העולם" ולכלול בו גם דברים נוספים, מעבר לבעלי חיים סמליים. על הצד הזה שרפו בני האדם את בניהם ובנותיהם והעלו על המוקד את אויביהם הכופרים באלוהיהם.

תחושה זו, של הרצון לשרוף ולכלות, ובכך לבטא העלאה והתקרבות למרומים, נעוצה עמוק ביצריו האפלים והבהמיים ביותר של האדם. ישנו משהו קוסם, מכשף, משכר, במעשה ההעלאה באש, והאדם נמשך לכך כמו פרפר שנמשך אל האור. עובדי העבודה הזרה קידשו את אותם היצרים החייתיים שבאדם, משום שנחשפו לעוצמה ולפראיות שבהם. כך מצאו את דרכי ביטויים גם יצרים שפלים נוספים באדם, שהתפרצו דווקא לצורך עבודת אלוהיו, כדוגמת עבודתו של בעל-פעור. וראה על כך באורות האמונה, עמ'

ד) בהמשך לבעיית חוסר ההתאמה בין האופן המעשי של עבודת הקרבנות לבין שאיפת הביטוי של רגשות קרבת א-לוהים, מתעוררת גם השאלה הבאה: התשובה שנתן הרב שרלו לשאלת הקרבנות היא כללית - רגשות כיסופים באים לידי ביטוי בקרבנות. אך האם כל סוגי הרגשות שווים בעיניו? ברור בעליל שלא הרי רגשות חרטה כרגשות הודייה, רגשות אשם כרגשות טהרה - האם ייתכן שלכל אותם רגשות שונים בתכלית, תתאים דרך ביטוי זהה של הקרבת הקרבנות?

אפשר גם לשאול בכיוון ההפוך. ישנם סוגים שונים של קרבנות - יש קרבנות עולה, חטאת, אשם ושלמים; יש קרבנות יחיד וקרבנות ציבור; ישנם קרבנות קבועים וישנם כאלו שבאים רק מזמן לזמן או בהתרחש מאורע כלשהו. ההבדלים בין סוגי הקרבנות השונים הם בסוגי בעלי החיים המשמשים כקרבן, במספר בעלי החיים המוקרבים, באופן הקרבתם ובזמן אכילת בשרם.

על פי גישתו של הרב שרלו, שכל קרבן בא לבטא רגש ותחושת קרבת א-לוהים שונה, עלינו לשאול: כיצד ההבדל שבין הרגשות השונים בא לידי ביטוי בפרטים השונים שבתהליך ההקרבה? מהי הנפקא-מינה הרגשית שיש לאדם המקריב בשאיפתו לבטא סוגים שונים של תחושות פנימיות, אם יתנו מדם קרבנו מתנה אחת או שתיים-שהן-ארבע, אם ישחטו את זבחו בצפון או בכל מקום בעזרה, ואם בשר קרבנו ייאכל ביום אחד או בשני ימים?

ה) נראה, שאם נרצה להמשיך לאחוז בגישה המתוארת, לא יהיה לנו מנוס מכל הקושיות שהוזכרו לעיל, אלא על ידי שנוסיף לה תוספת מסוימת.

עיקר קושיותינו נסובות סביב חוסר הקשר שבין רגשותיו הפנימיים של האדם לבין מעשיו החיצוניים, שאמורים לבטא את אותם הרגשות. נראה שבכדי לבסס את יסודות הקשר, צריך להוסיף את הנתון, שמדובר בצו ה'. ריבוננו של עולם הוא שציווה עלינו לבטא את אותם הרגשות כך - ודווקא כך; ועל ציוויו של מקום אין מקום לשאלה.

לכאורה נראה, שיש בידי תוספת זו לחזק את הקשר הנידון - האדם שמתפוצץ מכיסופים פנימיים לקרבת א-לוהים מקריב את הקרבן, שציווה אותו ה', ובכך הוא ממלא את רצון בוראו. תחושה זו, של מילוי הרצון האלוקי, אכן יכולה לספק את האדם, משום שעצם הידיעה שבמעשיו הוא גרם נחת רוח לבוראו ממלאת אותו

בשמחה ובסיפוק פנימי. השמחה במילוי רצונו של מקום היא אופן ביטוי טוב לרגשות השאיפה לקרבת א-לוהים, בדיוק כפי שאדם מבטא את אהבתו לבת זוגו על ידי שהוא מספק את צרכיה ומגשים את רצונותיה.

למעשה, באופן זה העברנו את מרכז הכובד של הסבר מצוות הקרבנות ממעשה ההקרבה עצמו לשמיעה בקול ה'. לעניין זה, כבר אין כל כך משמעות לשאלה מה ציווה ה' לעשות, אלא בעיקר לעצם העשייה. האדם מבטא את רגשות הקירבה שלו לא-לוהיו על ידי כך שהוא מקיים את רצונו - ואין זה משנה לו לאדם אם רצון ה' הוא בפר או באיל, במנחה או בנסך; כפי שלאוהב כלל לא משנה מה ביקשה ממנו אהובתו לעשות, ובעיקר משמחת אותו התחושה שהוא אכן עשה את מה שנתבקש על ידה.

ואכן, גישות מרכזיות בהסבר טעמי המצוות - בעיקר מתוך עולמה של החסידות - שמות את הדגש על עצם עשיית דבר ה' בקיום מצוותיו, ולא על תוכנו של הרצון האלוקי הזה.

אולם, נראה שעדיין, אם מבקשים אנו למצוא בשמיעה לצו ה' את ביטויים של כל אותם הכיסופים לקרבת א-לוהים - לא נמצא את מבוקשנו.⁶

עיקר הבעיה באופן הביטוי הזה הוא, שעדיין עלינו להעזר במתווך הכרתי-שכלי בין הרגשות עצמם לבין המעשה הממשי. הטענה היא, שכאשר יבקש האדם להוציא אל הפועל את תחושות קרבת הא-לוהים שבנפשו, הוא יקיים את מצוותיו, מתוך מודעות לעובדה ההכרתית שהוא עושה נחת רוח ליוצרו בקיום מצוותיו בכלל, ובהקרבת הקרבנות בפרט. אך זהו מעבר מן השכל אל הרגש, כלומר - ההכרה השכלית מולידה באדם רגשות קירבה,⁷ ואין בה מן הספונטניות הפורצת שמבקש לו האדם. אדם שמלא מטבעו כיסופים לאלוקיו, ומבקש לבטאם באופן מעשי - לא יסתפק בתודעה השכלית הזו; וגם הרב שרלו במשליו מכיר בהבדל הגדול שבין קרבה גופנית של שני אוהבים, כדרך לביטוי קרבתם הנפשית, ובין סיפוק צרכים הדדי.

6 גם משנת החסידות לא ראתה בקיום דבר ה' את אופן הביטוי של אותם הרגשות, אלא להיפך. ועיין בהערה הבאה, ואכמ"ל.

7 וכפי השתלשלות הספירות מחב"ד השכליות לחג"ת נה"ם הרגשיות, ואכמ"ל.

ג. שורש הבעייתיות בגישה זו

נראה שהגישה שהציג הרב שרלו מבוססת על שתי הנחות מוקדמות (שנבארן להלן):

א. מצוות הקרבנות היא מצווה פרטית, ולא מצווה כללית.

ב. הקרבנות מכוונים לתועלת האדם, ולא לצורך גבוה.

לעניות דעתנו, הנחות אלו הן אשר מביאות את האוחז בהן להבנה שהוצגה במאמרו של הרב שרלו במצוות הקרבנות - שהיא, כאמור, מוקשה ובעייתית. אנו חולקים על הנחות אלו, ומציעים במקומן הנחות הפוכות.

אולם, כדי לבאר דברינו בהנחה הראשונה, נקדים הקדמה קצרה. ניתן להתבונן בעולם המצוות בשתי הסתכלויות, בשני מישורים שונים. המישור הראשון הוא המישור הפרטי. במובן הזה, כל המצוות מכוונות אל האדם המקיימן. מטרתן של המצוות היא להעלות את האדם, לקדם אותו, לפתח בו תכונות טובות וישרות ולקרב אותו לאלוקים.

המישור השני הוא המישור הכללי. כאן נתפסות המצוות כמצוות לאומיות, המקושרות לעם ישראל בכללותו. במובן הזה, המצוות כולן מכוונות אל האומה המקיימת אותן. תכליתן של המצוות היא לעצב את האומה הישראלית באופן מסוים, ייחודי, וזאת על ידי הדרכתה לגבי אופן בניית מוסדותיה הלאומיים, בעיצוב הסגנון התרבותי-חברתי שלה ובהחלת אורחות חיים לאומיים מיוחדים.

לא כאן המקום להאריך בביאור שני המישורים הללו; אך יש לציין, כי הסתכלות כפולה זו על מהותן של המצוות נכונה לגבי כל המצוות כולן. כל מצווה ומצווה ניתנת להתפרש בשני האופנים, הפרטי והכללי,⁸ ובכל אחד משני המישורים תקבל המצווה משמעות, תפקיד ומטרה שונים.

כעת ניגש לשתי הנחות שאנו רוצים להציע.

הנחה ראשונה - מצוות הקרבנות איננה מצווה פרטית, אלא מצווה כללית. כל מה שכתבנו לעיל, על שני האופנים שניתן לפרש כל מצווה ומצווה, נכון לגבי כל המצוות כולן, חוץ מחלק אחד שלהן, והוא - המצוות הקשורות לעבודת בית המקדש.

8 נציין, כי ההבדל בין שני המישורים הוא ההבדל שבין המצב השלם של האומה לבין מצבה בגלות. ובנקודה זו יש להאריך ביותר, ואין כאן מקומו.

בית המקדש, במהותו, שייך אך ורק לתפיסה הכללית של עולם המצוות. מציאותו של בית המקדש מותנית בקיום מלא של כל תנאי החיים הלאומיים של עם ישראל; כיבוש הארץ ושיבתה, בניית מערכת שלטונית וניהול חיי מדינה תקינים. לאחר שכל אלו נבנים ומתבססים - מגיע תורו של בית המקדש להופיע.⁹ לפי זה, בית המקדש מהווה את פסגתו של המישור הכללי של המצוות.

בהסתכלות הפרטית על עולם המצוות, כמכוון אל הפרט - ברורים מאד מטרותיהן של המצוות וייעודן. על השאלה - "לשם מה ניתנו המצוות לאדם?", מתקבלת מיד התשובה - בכדי לרומם אותו, לטהר ולקדש אותו ולקרבו אל בוראו. אולם, בהסתכלות הכללית על עולם המצוות, התשובה לשאלה המקבילה - "לשם מה ניתנו המצוות לעם?" - משאירה אותנו באמצע הדרך. אמנם תפקידן של המצוות הוא לבנות חברה לאומית במהות ובסגנון מיוחדים, אלוקיים; אך על כך יש להמשיך ולשאול, "ולשם מה יש לבנות חברה לאומית שכזאת?"

כאן נכנס תפקידו של בית המקדש, שהוא מטרתו של המבנה הלאומי. כלומר - רק לאחר שדאגה מערכת המצוות הכללית לבנות את העם באופן הנכון והראוי לשם מילוי ייעודו - יכול העם להתחיל לממש את אותו הייעוד, והוא עבודת ה' במקדשו.

לשם ביאור הדברים, יהיה עלינו להעלות הנחה נוספת:

הנחה שנייה - הקרבנות אינם מכוונים לתועלת האדם, אלא לצורך גבוה בלבד.

כאמור, בית המקדש ומצוותיו - על פי התפיסה הכללית של המצוות - מהווים את התכלית של עם ישראל כולו. פירושו של דבר, שהעבודה בבית המקדש היא דרך למילוי ייעודו של עם ישראל בעולם. עם ישראל נברא לעבוד את בוראו, וצורת העבודה שלו היא - עבודת הקרבנות בבית המקדש. ואכן, המצווה היחידה שמכונה 'עבודה', בניגוד לשאר המצוות, היא מצוות העבודה בבית המקדש.¹⁰

9 כסדרן של ברכות תפילת העמידה, המתארות את תהליך בנייתה של האומה, החל מ"הקץ המגולה" (ברכת השנים) וקיבוץ הגלויות, וכלה בבניין ירושלים ובכינון מלכות בית-דוד. רק בסיומו של התהליך שבה העבודה לדביר ביתו של ה' (בברכת 'רצה'). ועיין מגילה יז: - יח. .

10 ואף הרמב"ם היטיב לחלק בין סוגי המצוות, כאשר כלל בספר העבודה שבמשנה תורה את הלכות בית המקדש, בניגוד לכל המצוות האחרות, המפוזרות בשאר "ג הספרים.

עבודת בית המקדש היא ייעודו של העם כלפי בוראו, כעבד שמשרת את אדונו. לנגד עיניו של העבד עומדת טובתו של האדון, היא ורק היא, ואסור לו לרגע אחד שטובתו שלו תשתחל לתוך עבודתו, משום שאז הוא פוגם בעבודתו ומועל בתפקידו. עם ישראל נועד לשרת את יוצרו, ואופן שירותו הוא בעבודת בית המקדש. הוא הוכשר לעבודה זו על ידי עולם המצוות (הכללי), שבנה את מבנהו המדיני-לאומי כמותאם וראוי לעמוד לפני קונו ולעבוד אותו במקדשו; ובמרכז חייו הלאומיים ניצב בית ה', שבו יגשים העם את ייעודו.

אין כל טעם - ואף אין כל היגיון - לחפש במצוות הקרבנות תועלת כלשהי לאדם, ולכן אין כל מקום לראות בעבודת הקרבנות דרך הבעה לרגשות הכיסופים של האדם לבוראו. הקרבנות - צורך גבוה הם, ואנו מקיימים את מצוותיהם אך ורק בשביל למלא את ייעודנו כעובדי ה' במקדשו.

משום כך אין כל צורך לחפש את ההתאמה שבין עבודת הקרבנות לבין רגשות קרבת א-לוהים של האדם, שהרי לא זו היא מטרתה של העבודה. גם אין כל קושייה ב'השתנות הטבעים' האנושיים, ביחס לאופן ביטוי רגשות אלו אצל האדם, שהרי לא בהופעתם ובמימושם עסקינן.

כל השאלות הללו, בדבר מוסריותן של מצוות הקרבנות והתאמתן לתפיסות העולם המודרניות - נובעות מתוך התפיסה הפרטית של עולם המצוות, שבה אנו מבקשים למצוא בכל מצווה את התועלת הפרטית של האדם המקיים אותה (שהרי לשם כך היא ניתנה); אולם מקומם של בית המקדש ועבודתו נעדרים מתוך עולם מצוות זה.¹¹ רק לכשנעבור לתפיסת המצוות באופן הכללי שלהן, נמצא את מצוות הקרבנות כמרכז החיים של האומה הישראלית - אך שם כבר אין מקום לדבר על רגשותיו של הפרט.

ד. השאלה המוסרית-מצפונית שבעבודת הקרבנות

אחר כל הדברים האלה, לא נוכל להתעלם מהנקודה הכואבת, שהועלתה בדבריו של הרב שרלו. על פי תפיסתו של האדם המודרני, נראות מלאכות של שחיטת בעלי חיים והעלאתם על מוקד המזבח כמעשים המנוגדים למצפון הטהור של האדם, ולמוסר

11 שהרי אנו עוסקים בתקופת הגלות, שעיקר ביטוי הוא בחסרונו של בית המקדש, וראה הערה 8.

האנושי. גם לפי הסברנו את מהותה של עבודת הקרבנות - עדיין הלב מתקשה לעכל שבבית המקדש השלישי, שייבנה במהרה בימינו, נצטרך לבצע פעולות כאלו, הנוגדות את טבענו ואת תרבותנו.

נראה, שמקור הרגשת הניכור מעבודת הקרבנות אינו בשאלה המצפונית, אלא בשאלה התועלתית. אדם אינו מתקשה לעכל מעשים שנראים במבט ראשון כלא-מוסריים, כאשר הוא מוצא בהם תכלית ותועלת.

למשל - מי שיתבונן מן הצד כיצד ניגש אדם אחד לאדם אחר ותוקע לתוך ידו מחט גדולה, וודאי יתקומם כנגד מעשיו של אותו אדם, שגרם כאב עז לחבירו. אולם אם יתברר למתבונן, שהאדם שעשה זאת הוא רופא, ותקיעת הזריקה לתוך ידו של החולה עשויה לרפאו ולגאול אותו מייסוריו - יחזור בו המתבונן ממחשבותיו; ולהיפך, הוא יראה במעשה הצלת החיים של הרופא מעשה מוסרי עליון.

גם בפגיעה בבעלי חיים מרגיש האדם עוול מוסרי, אלא אם כן מתבררת לו מטרתה של פגיעה זו. למשל, כיום נהוג עדיין לשחוט בעלי חיים לשם אכילתם. ייתכן שאנו הולכים ומתקרבים לעידן צמחוני יותר, אך כל עוד לא הגענו לשלב זה - הריגת בעלי החיים לשם האכלת בני האדם אינה נתפסת כמעשה לא מוסרי; ולהיפך - ישנם מרכיבים תזונתיים רבים בבשרם, שמזינים ומבריאים את גופו של האדם, ועל כן מעשה זה אינו נוגד את מצפוננו של האוכל. כך גם נתפס השימוש בבעלי חיים לצרכים רפואיים ומדעיים.

נרצה לטעון שעיקר הבעיה שלנו להזדהות עם מצוות הקרבנות, היא משום שאין אנו רואים את התועלת שבה מול עינינו.

טבעו של האדם הוא לחלק באופן ברור בין המציאות הממשית שהוא תופס בעזרת חמשת חושי, לבין עובדות שכליות או אמוניות שאין להן בסיס מציאותי בשטח. במצב שבו אנו חיים כיום, עולם האמונה של האדם הוא ערטילאי, מנותק מן המציאות. במציאות המוחשית איננו רואים כל הופעה א-לוהית שהיא, ומקומה של האמונה נמצא עמוק בליבו של האדם - ושם בלבד. נוכחות ה' והשגחתו הינם נתונים תיאורטיים עבורנו, הואיל וכמעט שאין הם באים לידי ביטוי בשטחי חיינו. לעומת זאת, העולם המוחשי מהווה עבורנו מציאות מוחלטת ואיתנה הרבה יותר.

לפיכך, הקושי הגדול שלנו לקבל את מצוות הקרבנות נובע מכך שבעיני מצפוננו - שרואה את המציאות הממשית לנגד עיניו, ואותה בלבד - נעשה כאן מעשה לא-מוסרי

רחב היקף, של שחיטת כמות עצומה של בעלי חיים, לצורך... ללא כל צורך, למראית העין - וכאן מתפרץ המצפון ותוקף.

ואכן, תפיסת עבודת ה' שלנו כמנותקת מן המציאות, תואמת את הראייה הפרטית של עולם המצוות. שם הייתה מטרתן של המצוות לפתח את עולמו הרוחני של האדם, המנותק באופן מהותי מעולמו הממשי. הניתוק הוא מוחלט - איננו מצפים למצוא כל השפעה של העולם הרוחני-אלוקי של האדם על עולמו המוחשי-גשמי, ולכן גם אין מצפוננו המוחשי-גשמי מרשה לעולם הרוחני לפגוע בערכיו ה'מקודשים' (קרי: האמיתיים יותר בעינינו); או שלכל הפחות הוא מציב גבולות צרים וברורים ל'היתר' התערבותו של עולם המצוות בחיים הגשמיים שלנו.

אבל מצב זה עתיד להשתנות. לכשיחזור המצב השלם, בו מתנהלת האומה כולה על פי עולם המצוות הכללי שלה, מובטחנו שנראה עין בעין בשוב א-לוהים לציון בפועל ממש, והופעתה של השכינה תוכר גם בעולם המציאותי-ממשי. בית המקדש ישוב ויכון בראש ההרים, והשכינה תתגלה בתוכו, וממנו - בכל האומה הישראלית ובכל העולם כולו.¹²

במצב כזה, עבודת ה' תיתפס לא כפולחן תיאורטי, אלא כמעשה ממשי. כפי שאדם אוכל וישן בכדי לפרנס את גופו (הפרטי), כך עם ישראל (הכללי) עובד את ה' במקדשו. עבודת ה' תתממש במציאות, ולא רק בעולם האמוני של האדם.

במצב כזה, תהיה ברורה לעין כל מטרתה של עבודת ה' במקדש - הן זהו יעודו של העם! וכאשר ישנה תכלית ברורה לעבודה זו - גם כל האמצעים הנדרשים לקיומה של העבודה מקבלים את הסכמתו המוסרית של המצפון. שחיטת בעלי החיים והקרבתם על גבי המזבח לא ייתפסו כמעשים בלתי-מוסריים, שהרי תועלת גדולה יש בהן, היא הגשמת ייעודו של עם ישראל בעבודת בוראו.

12 כאשר אנו מתפללים: "יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך" - איננו מתכוונים רק לכך שלעתיד לבוא יגיעו, סוף סוף, כל האומות להכרה שכלית-עובדתית ברורה שה' הוא הא-לוהים (מתוך בירור אמוני-הכרתי), אלא **שבפועל תשרה בינינו השכינה**, כפי ששרתה בתקופת בית המקדש הראשון לעיני כל העמים, ומתוך תחושת המציאות האיתנה הזאת יבואו הגויים מאליהם להכרה ש"המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד".

אם כן, הבנת פשרם של הקרבנות מתאפשרת רק כאשר ממקמים אותם בעולם הנכון שאליו הם שייכים. רק מתוך ראיית המצוות בצורתן הכללית, כהדרכה א-לוהית לאופן בנייתה של האומה, ומתוך תפיסת מטרתו של העם בכינונו - היא עבודת ה' במקדשו - ניתן להעמיד את עבודת הקרבנות במקומה העליון והנשגב, כשיאן של שאיפותינו וכפסגתה של מטרתנו.

ומתוך כך פורצת היא ההשתוקקות האדירה להשבת השכינה לציון וסדר העבודה לירושלים, ומאלינו אנו מתמלאים בתפילה: "מזבח חדש בציון תכין... ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו".